

**A magyar nyelv elsajátításának nehézségei
a német anyanyelvű tanulók szempontjából**

FAZEKAS TIBORC

1. Bevezetés

A következő gondolatok minden idegen nyelvet oktató kolléga előtt ismert problémákat taglalnak, tehát sajátosságuk is csupán abból adódik, hogy *konkrét példát, a magyarul tanuló német anyanyelvű hallgatók, valamint az őket oktató kollégák nehézségeit mutatom be.* A nyelvtanítás mindig a valós nyelvi rendszerek folyamatos összehasonlítását, ütköztetését és megértését jelenti, az oktatók és a hallgatók egyaránt résztvevői e folyamatnak, még akkor is, ha csupán a mindennapi gyakorlat szintjén adnak választ a folyamatosan felmerülő kérdésekre, az elméleti tisztázásra alig marad erejük-idejük.

A mindennapi nyelvoktatási gyakorlat elméleti elemzésére nagyon ritkán adódik alkalom, s akkor sem jut egyforma figyelem a helyzetet meghatározó valamennyi szempontnak. Magyarországon érthető módon hagyományosan általában a magyar anyanyelvűek idegennyelv-tanulásának nehézségei állottak és állanak a szakmai érdeklődés középpontjában. A magyar mint idegen nyelv oktatásának problémái ugyanakkor az utóbbi évtizedekben egyre többször és mind sokrétűbb formában kaptak hangot a felsőoktatásban és a szakirodalomban egyaránt. Ám ezen kutatási irányzatok is még viszonylag egységesen, a magyar, mint célnyelv szempontjából vizsgálták a helyzetet. Csak a legutóbbi néhány esztendőben indult meg a magyar nyelvoktatás részletesebb kutatása az egyes konkrét idegen nyelvekkel való összefüggéseiben.

Számos ok játszott közre e helyzet kialakulásában. A korábbi évtizedekben a magyar mint idegen nyelv oktatása alapvetően Magyarországon zajlott, a tanulni vágyók a célnyelvi környezetben, intenzív formában tanulták a nyelvet, mert ez volt szakmai képzésük előfeltétele. Itt, egy erre a célra szakosodott intézményhálózaton belül, teljesen más módszerek szerint zajlott a nyelvoktatás, mint a hatvanas évek vége óta mind nagyobb szerephez jutó, külföldön zajló magyar nyelvoktatás esetében. Ott ugyanis többnyire intézményesített háttérhálózat nélkül, illetve egy idegen rendszerbe illeszkedve, a nyelvoktató, *a lektor egymaga állott és áll mai napig*

is az oktatói tevékenység centrumában. Ezért mondható ki, hogy a bármely külföldi tanintézetben folyó magyar nyelvoktatás helyzete elsődlegesen az ott oktató lektor személyétől és helyzetétől függött és függ ma is. Márpedig a lektor – valamennyien jól tudjuk a gyakorlatból – többnyire igencsak kérészerű lény, akinek egyéni szakmai életében a nyelvoktatás csupán néhány, általában 4-5 évet tölthet be, s ezért már szakmai tapasztalatainak összegezése is gyakran nehézségekbe ütközik, átültetésük a nyelvoktatási gyakorlatba vagy az elméletbe pedig még sokkal inkább.

Ez alól csak a magyar emigráció azon tagjai jelentettek kivételt, akik a második világháború és különösen 1956 után Európa és a nagyvilág több egyetemén évtizedeken keresztül oktatták a magyar nyelvet. Az ő tapasztalataikat viszont a kellő kapcsolatok híján csak részben ismerhette meg a hazai szakmai közönség, bár az Anyanyelvi Konferencia a hatvanas évek végétől igyekezett csökkenteni ezt a szakadékot.¹ Hasonló törekvések vezérelték a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságot is, amikor 1981-es első kongresszusának témájául a hungarológia egykori és mai oktatásának kérdését választotta.²

A nyolcvanas években az időközben felállított Nemzetközi Hungarológiai Központ igyekezett kiadványaiban és rendezvényeiben fórumot biztosítani, helyet adni a „másik oldal”, a Magyarországról külföldre kiküldött magyar nyelvoktatók tapasztalatainak. Mindeme kezdeményezések azonban inkább a szubjektív és személyes megfigyelésekre helyezték a hangsúlyt, továbbá csupán egy-egy rendezvényhez kapcsolódva hatottak, s nem alakulhattak át tervszerű, tudományosan megalapozott és összefogott kutatási programmá. S bár az ily módon megjelent anyag mennyisége tetemes, a mozaikszerűen egymáshoz illeszthető publikációk és a magyar nyelv iránt megnövekedett külföldi figyelem ezt indokoltá is tenné, *pragmatikus, kontrasztív nyelvvizsgálatok ma sem folynak szervezeten Magyarországon.*

Erre irányuló kezdeményezés – sokak számára váratlanul – Finnországban bukkant fel, a Jyväskyläi Egyetem Hungarológiai Intézete kezdett a kilencvenes években összehasonlító nyelvoktatási vizsgálatokba, melyek célja immár egyértelműen a magyar/finn nyelv elsajátításának kérdésköre volt, különböző anyanyelvű tanulók esetében.³ A munkába kezdettől fog-

¹ Lásd pl. a következő kiadványokat: *Nyelvünk és kultúránk a nagyvilágban.* Cikkgyűjtemény. Budapest 1981, 279 o., illetve *Nyelvünk és Kultúránk.* Az Anyanyelvi Konferencia tanácskozásainak összefoglalása. Budapest 1987, 307 o.

² Lásd: *Hungarológiai oktatás régen és ma.* Budapest 1983, 235 o.

³ Lásd pl. a *Hungarologische Beiträge* c. sorozat egyes köteteit: Nr. 2. *Probleme des Spracherwerbs.* Jyväskylä 1994, 165 o.; Nr. 6. *Finnisch-ugrische kontrastive Untersuchungen II.* Jyväskylä 1996, 187 o.

va bekapcsolódott a magyar és finn nyelvet oktató kollégák széles köre, s ma úgy tűnik, hogy valódi és gyümölcsöző nemzetközi szakmai együttműködés alakult ki országok, intézmények és egyes emberek között.

2. A nyelvtanulás technikai-szervezeti feltételei

A magyar nyelv Németországon belüli tanulásának feltételeiről már több alkalommal szóltunk és írtunk kollégáimmal, a néhai Wolfgang Veenkerrel és Holger Fischerrel.⁴ A mostani konferencián ismételten szólt erről a problémakörrel Holger Fischer, ezért én az elmondott objektív körülményeken kívül csupán egy azok következtében előálló, de inkább szubjektív következményt mutatnék be részletesebben.

Miután a magyar nyelvet a Burg Kastl-i gimnázium kivételével Németországban csak a felső- és felnőttoktatás (egyetemek, népfőiskolák, magán-nyelviskolák) keretei között lehet tanulni, nyilvánvaló, hogy a nyelvoktatás egészen sajátos feltételek mellett folyik. A legfontosabb jellegzetességek a következőképpen összegezhetők:

– az oktatás célja vagy kifejezetten kommunikatív jellegű (népfőiskolák és magán-nyelviskolák esetében), vagy tipikusan a nem kommunikációs célzatú szakképzés egy komplexebb változata, többnyire a finnugor filológia keretein belül (egyetemen);

– az oktatás maga tartalmilag tulajdonképpen összehasonlíthatatlan, szinte teljesen egyedi formák között zajlik mindenütt, s a nyelvet oktató lektor személye, képességei határozzák meg a nyelvtanítás szinte minden mozzanatát;

– ami azonosság mégis paradox módon kimutatható az egyes intézmények között, az többnyire a negatívumokból áll: a megfelelő tankönyvek és oktatási segédanyagok (audiovizuális és média CD-programok) hiánya, a nyelvet beszélő közösségtől való fizikai távolság stb.;

– közös vonás, hogy a magyar nyelvet tanulók korábban már valamennyien tanultak valamiféle idegen nyelvet, többnyire nem is egyet, s ennek következtében már világos elképzeléseik vannak a nyelvtanulás folyamatáról, tempójáról stb. A gond csupán az, hogy a német anyanyelvű diákok idegennyelv-tanulása genetikailag és tipológiailag rokon nyelvekre vonatkozik (az angol, a latin, a francia, de még az orosz is ilyen nyelv a középiskolai nyelvtanításban). *Valóban idegen nyelvvél* tehát csak most, a magyar nyelv tanulásakor találkoznak először, s ebből elég sok gond szár-

⁴ Lásd pl. Fazekas, Pusztay és Veenker írását az „Ungarn – Deutschland” Studien zu Sprache, Kultur, Geographie und Geschichte című kötetben (München, 1983).

mazik, mert a tempó, az eredmények – legalábbis kezdetben – messze elmaradnak a „megszokott” nyelvvelsajátítási gyakorlattól;

– éppen a magyar nyelv „idegensége” az oka annak, hogy a nyelv tanulásához, megértéséhez nélkülözhetetlen terminusok, szakszavak készletét és rendszerét a nyelvvel egyidejűleg kell a diákoknak megtanulniuk, ami teljesen új feladat a számukra, hiszen a többé-kevésbé rokon nyelvek tanulásakor az anyanyelv grammatikáját és terminológiáját is alkalmazhatják a tanult idegen nyelvre. Most azonban a nyelvre vonatkozó nyelvtani rendszert és terminológiát a nyelvvel egy időben kell megtanulniuk;

– az „ingerhiányos” környezetben a személyes elszántság, a motiváció sokkal nagyobb szerepet játszik mint megszoktuk, ezért minden lehetséges eszközt, a különbségek következtében előálló érdeklődést, a kihívásokat is alkalmaznunk kell pedagógiánkban, hiszen az áthidalhatatlannak tűnő nehézségek is jelenthetnek pozitív tartalmat.

3. A nyelv, mint a nehézségek forrása

Köztudott, hogy a magyar, mint a finnugor nyelvcsalád tagja lényeges eltéréseket mutat szerkezetében, annak minden területén az indogermán nyelvekhez képest. E nagyfokú különbség az oka annak, hogy ha nem csak a nyelv használatát, de az idegen nyelv *megértését* szeretnénk a tanítás során elérni, akkor a megszokottnál jóval nagyobb mértékben és intenzívebben kell elméleti-grammatikai kérdéseket tisztáznunk. Mindez már a tanulás megkezdésekor szükséges, ezért a kezdő fázis viszonylag „száraz” periódust jelent, ahol az aktív nyelvhasználat még nem lehet célunk. A magyar nyelv elsajátítása a német anyanyelvűek számára ugyanis szinte azonos nehézségi fokot jelent azzal, mintha valamilyen Európán kívüli idegen nyelv tanulására adták volna a fejüket.

Valamennyi, a magyar nyelvben rejlő nehézséget itt és most természetesen lehetetlen részletesen felsorolni, ám legalább utalni szeretnék azon jellegzetességekre, melyek döntő módon befolyásolják a nyelvvelsajátítás menetét. Ilyen jelenségek minden területen találhatóak:

– A **hangtan esetében** az artikuláció tisztasága, főleg a redukált magánhangzók hiánya jelent nehézséget a közismerten hosszabb tanulási időt igénylő magánhangzó-illeszkedési törvények megtanulása mellett. Szeretném megemlíteni, hogy a kötőhangzók/tövéghangzók tanulásakor általában szükséges valamiféle „mássalhangzó-illeszkedési törvényről” is beszélnünk (a *-k* többesjel és a *-t* tárgyjel eltérően viselkedik a kötőhangzók tekintetében). A hangtannal függ össze a helyesírás, itt is hosszabb szokta-

tási idő és koncentrált figyelem szükséges a sajátosságok biztos felismeréséhez és aktív használatához.

– Már a hangtan területén elkerülhetetlenül megjelenik a tanítás során a magyar nyelv egyik legfontosabb jellegzetessége, a történet, a *nyelvtörténet* szinte állandó jelenléte a tanítás folyamatában. Ha változatlanul megértő tanulókat és nyelvhasználókat kívánunk képezni, akkor már a hangrendi illeszkedés tanulásakor felbukkan a probléma, hogy a kötőhangzók természetesen nem csak azok, hanem (egykori) tövéghangzók is egyben, és ennek köszönhető a sokféleségük. S a „kivételek” sokasága a nyelvtan későbbi fejezeteiben is minduntalan a történeti előzmények oktatásba való bevonására kényszerít bennünket, ez pedig egy a megszokott „pragmatikus” nyelvtanítási gyakorlattól gyökeresen eltérő szükségszerűség. Végeredményben a diákoknak folyamatosan kell párhuzamos, egymással kronológiai sorrendben álló, korábbi és mai rendszerekben gondolkodni tudniuk ahhoz, hogy az éppen használt szó helyes formáját meg tudják alkotni. Ez a szerkezeti „többsíkúság” jelenti a magyar nyelv megtanulásának egyik legnagyobb nehézségét.

– **Az alaktan területén** a magyar nyelv hallatlanul logikusan alkalmazza az agglutináló szerkezetben rejlő lehetőségeket, a diákoknak ezt is meg kell szokniuk. A tanulás nehézségei viszont már a terminológia használatában, a jelenségek megnevezésekor jelentkeznek. A hagyományos (latinon alapuló) német nyelvtan az indogermán nyelvek szerkezetének megfelelően a főnevek vizsgálatakor *esetrendszerekben gondolkodik*. Az „eset” fogalma ugyanakkor a magyar főnevek *ragozásakor* számos gondot okoz a nyelvet tanulóknak, még akkor is, ha számos német nyelvű magyar nyelv- és nyelvtankönyv maga is használja főneveinkkel kapcsolatban az „eset” kategóriáját. Ha ennek következtében a diák pl. Lotz⁵, Tompa⁶, vagy Szent-Iványi⁷ nyelvtankönyvei nyomán *24-27, illetve 18 magyar főnévragozási esetről* hall az órán, akkor érthető módon a menekülés legrövidebb útját fogja keresni mindaddig, amíg nem tisztázzuk, hogy igazában nem is esetről, hanem *a német prepozíció + eset kombinációjáról van itt voltaképpen szó*. Ezek kombinációjával ugyanis a németben is hasonló „formagazdagság” mutatható ki, csak éppen az anyanyelv használata és tanulása során ez nem tudatosul a beszélőkben. Amúgy pedig a német – kombinatorikájában gazdag – főnévragozási rendszeréből kiindulva tanul-

⁵ János Lotz: Das ungarische Sprachsystem. Stockholm 1939, 66.

⁶ József Tompa: Kleine ungarische Grammatik. Leipzig 1972, 123–124.

⁷ Béla Szent-Iványi: Der ungarische Sprachbau. 3. kiadás, Hamburg 1995, 45–48.

ják a diákok a magyar lineárisabb logikájú, de funkcionálisan és szemantikailag pontosan és gyakran részletesebben taglaló főnévragozási rendszerét, vagyis a magyar anyanyelvűek német-tanulásának alaphelyzetétől eltérően, egy komplikáltabb rendszerből közelednek egy formagazdagabb, de funkcionálisan lényegesen világosabb rendszer felé.

A morfológia számukra ettől függetlenül valamiféle nehezebb dominó-játék szabályai szerint működik, de alapvetően, a tipológiai különbségekből fakadóan *fordítva, mint a német nyelvben*. Az áthidalandó szerkezeti nehézségek illusztrálására többféle példa is szolgálhat, itt csupán az elemek illeszkedésének egyik jellegzetesen problémákkal teli esetét szeretném emlékezetbe idézni:

A német nyelv az analitikus szerkezetnek megfelelően az *elemegyüttesek kombinációjára* épít, mint azt a következő példa is mutatja:

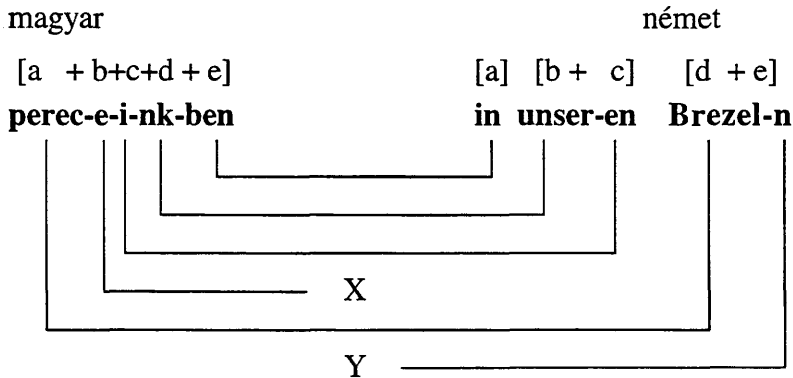
<i>in + die + Vase</i>	(<i>a vázába</i>)
<i>in + die + Vasen</i>	(<i>a vázákba</i>)
<i>in + den + Garten</i>	(<i>a kertbe</i>)
<i>in + das (= ins) + Haus</i>	(<i>a házba</i>)
<i>in + der + Vase</i>	(<i>a vázában</i>)
<i>in + den + Garten</i>	(<i>a kertekbe</i>)
<i>in + dem (= im) + Haus</i>	(<i>a házban</i>)

Itt tehát az információt lineárisan szűkítve közvetíti a nyelv: az *in* prepozíciót követően még hétféle lehetőség áll fenn; az *in + die* és az *in + den* kombinációk után már csupán 2-2; az *in + das*, az *in + der* és az *in + dem* kombinációk után már csak egyetlen egy marad. Amint a fenti példa is mutatja, a magyar nyelv sokkal „radikálisabban”, direktbben utal a viszonyokra, a ragozással, az egyetlen egy funkciót betöltő ragok révén (legalábbis formailag) sikeresen kerül el a körülírás nehézségeit.

A magyar főnévragozás megtanulásának legnagyobb nehézségei is a két nyelv tipológiai különbségének köszönhetőek. Korábban is kifejtettem már ezt,⁸ most csak illusztrálni szeretném a probléma lényegét. Az alakítani elemek illeszkedésének rendje a két nyelvben alapvetően eltér egymástól, az ismertebb európai nyelvek között nincsen egyetlen egy sem, amelyik a magyar logikájával olyan mértékben állana „tükörképszerűen” szemben, mint éppen a német:

⁸ Tiborc Fazekas: Erfahrungen im Ungarisch-Sprachunterricht für deutsche Studierende. Hungarologische Beiträge Nr. 2. Jyväskylä 1994, 81–92.

az alak szavak szerinti formája:

Noha mindkét nyelvi alak öt elemből áll, igen jól látható, hogy az elemek elrendezése és kombinációjuk logikája tulajdonképpen egymással ellentétes. Ugyanakkor mindkét nyelv alkalmaz egy-egy olyan jelenséget (X illetve Y), amely a másikat beszélők számára ismeretlen. A másik nyelv megtanulásakor tehát az idézett alaktani példa esetében a *magyar anyanyelvűeknek* az anyanyelvi logika szerint *egy helyett három szót kell összeállítaniuk*, mégpedig ugyanezen logika szerint a következő sorrendben:

[e] + [d + c] + [a + Y]

Persze ugyanez érvényes a *német anyanyelvűek* esetében is. Csakhogy ők a megszokott három szó megszokott sorrendje helyett *mindent egyetlen egy szóba kell tömörítsenek*, méghozzá az anyanyelv eredeti logikájának szimbólumait használva a következő sorrendben:

[d + X + c + b + a]

Látható tehát, hogy a morfológiai készlet, a grammatika megtanulásához olyan logikai eljárások megismerésére és elsajátítására van szükség, amelyhez hasonlókkal a korábbi „idegen” nyelvek tanulása során a német anyanyelvű diákok még nem találkoztak. Mindennek a megértéséhez, elsajátításához a korábban megszokottnál lényegesen több türelemre, koncentrációra és időre van szükség a tanulás folyamán.

– **A szókészlet bővítése** ugyancsak komoly feladatokkal és újdonságokkal jár a tanulás során. A magyar szavak formailag és szemantikailag is számos olyan sajátossággal bírnak, amelyek megtanulása csak a megszokottnál lényegesen nagyobb erőfeszítések mellett sikerülhet. Közismert, hogy a magyar *rendőrség* szó a megszokott nemzetközi kifejezésekhez (Polizei, Polis, Politi, Gendarmerie, Miliz stb.) képest önálló, semmi

mással össze nem hasonlítható „kategóriát” képvisel. Noha jelent némi segítséget a tanulásban a magyar nyelvbe az évszázadok folyamán bekerült latin, német és nemzetközi jövevényszavak serege, ám ezek többsége is időközben olyan jelentős alaki változásokon esett át, hogy szinte teljesen idegennek tűnik a tanulók számára (mint pl. *mise, templom, polgár, sofőr* stb.). Lehet az olyan szavakkal is kísérletezni, mint amilyen a *konstitúció*, a *religió*, a *medicina* vagy éppen a *toalett*, de a magyar nyelvújításnak és a nyelvvédelemnek köszönhetően ezek a kifejezések többnyire csak a műveltebb, idegen nyelveket is ismerő emberek körében találnak megértésre.

Különleges, váratlan gondot okoz a német anyanyelvűek magyar nyelv-tanulása, a szavak elsajátítása folyamán a *német nyelv belső, nyelvjárási tagoltsága, sokszínűsége is*. Ez ugyanis nemcsak a hangtan, de a szókészlet területén is óriási különbségeket okoz, s az északnémet emberek nemigen értik meg a délnémet kifejezéseket, s viszont, a kelet és nyugat közötti nyelvi eltéréseket pedig további, nyelven kívüli tényezők is indokolják. Az egyetlen, ma használatos, különféle változatokban és eltérő külsővel számos alkalommal kiadott magyar–német szótár Halász Előd munkája. Ennek egyik legutóbbi, 1990-es magyarországi kiadásában, a második kötet 1074. oldalán találhatjuk meg például az egyik fontos magyar szó, az *ürge* német megfelelőit. A szó zoológiai jelentését (*Ziesel/Zieselmaus*) városlakó diákjaink többsége ma már nem ismeri, tehát átvitt értelmű, emberekre vonatkoztatott jelentésének sem képes felfogni a stiláris és képszerű lényegét.

E kultúratörténeti és nyelvészociológiai okokra visszavezethető nyelvi változás mellé a területi eltérések érzékeltetésére az ellenkező irányból hozok példát: az 1974-es német–magyar kiadás második kötetének kezdő, 1199. oldalán szerepel a német *Labskaus* szó, ’egytálétel’ értelemben. Nos, nem az a lényeg, hogy e hamburgi kulináris „specialitás” sokkal több és egyben kevesebb is, mint a megszokott egytálételek, hanem inkább az, hogy a közismerten délnémet-osztrák orientációval és anyagra támaszkodóan készített szótár anyagában a gyűjtés földrajzi központjától távolodva a szerkesztői kényszerek miatt egyre kevésbé finom rostáján egyre több szó hullik át. Nem szerepel így pl. a szótárban már a svábok mustivászatok alkalmával süített, s országosan ismert specialitása, a *Zwiebelkuchen* sem.

A felsorolt példák csak azt kívánják illusztrálni, hogy a magyar–német szótárírás területén számos feladat megoldatlan még. Szükség lenne a regionális nyelvi szótárak elkészítésére éppúgy, mint a különböző szaknyelvi és nyelvészociológiai szempontok szerint összeállított (diák-, katona-, bör-

tönnyelvi és szleng-) szótárak, valamint a praktikus, a nyelvtanulás céljaira szolgáló, frekvenciaszótár-szerű kisszótárak felfrissítésére is.⁹

A magyar szavak tanulása ugyanakkor hallatlanul érdekes összefüggésekre is rávilágít, s a nyelvek, a gondolkodás közötti különbség igen pozitív motiváló tényezőt jelenthet a tanuláshoz. Rengeteg olyan példát tudnak a magyart valaha is idegeneknek tanító kollégák, amikor valamely idegen nyelv szemantikai-filozófiai felfogása a magyarétól gyökeresen eltérő szerkezeteket, hagyományt őrzött meg. Itt elégedjünk meg két magyar–német viszonylatból vett, a tanulás örömét fokozó, a diákok figyelmét felkeltő, jellegzetes példával.

A magyar *szülő* szó mindkét nemű felmenőre használatos ma is, Magyarországon, magyarul az apa is szülő. A szó szemantikája azonban olyan el-lentétben áll a biológiai tényekkel, hogy az ezen feszültségből származó következtetések a magyar nyelvet (s ennek következtében a társadalmat is) igencsak pozitív (ám attól tartok, a mai mindennapok szintjén meg nem érdemelt) tartalommal ruházzák fel emancipáltabb kortársaink körében.

Az is érdekes, elgondolkodtató példa, hogy míg a német a cselekvés lezárását a *beenden, vollenden, abschließen* (bevégez, végbevisz, lezár) szavakkal fejezi ki, addig ezek egyik magyar megfelelője, a leggyakrabban ilyen értelemben használt *befejez* szavunk, amely szemantikájában világosan őrzi ama szinte mitikus szemléletet, miszerint az emberi tevékenység csak a végén, a lezárás pillanatában nyeri el értelmét, kap, mintegy utólag, „fejet”. Ehhez hasonló példák sorával lehet és kell a figyelmet lekötnünk, a diákokat motivációjukban erősíteni, s közismert, hogy e tekintetben az oly gyakran mumusként emlegetett nyelvtörténeti kitekintések rendkívül fontos szerepet játszanak a nyelvoktatási gyakorlatban.

A **mondattan** a magyar nyelvtanulás legösszetettebb területe, ahol a diákoknak a magyar és a német mondat szerkezete közötti különbségek miatt az alaktanhoz hasonlatosan valamiféle „kapcsolót” kell beiktatniuk a gondolkodásukba azért, hogy a németben a mondat elejére kívánczó állítmány csak akkor kerüljön a magyar mondatban is ide, ha ott a helye. A tárgyas és tárgyatlan igeragozás kérdésköre, noha igen korán szerepel a nyelvtanban, ugyancsak a mondatalkotással, a magyar mondat tárgy-dominanciájával függ össze, s így elsődlegesen szintaktikai probléma. De legalább ilyen mértékben gondolkodási probléma is: a határozott tárgy léte

⁹ Ez utóbbira tett kísérletet Wolfgang Veenker, amikor a hamburgi egyetemen a Finnugor Szeminárium kiadványaként számos kisebb finnugor nyelv úgynevezett „minimális szótárát” készítette el. A magyar nyelvű változat is elkészült, a szerző halála miatt azonban a kézirat immár csak posztumusz kiadványként jelenhet meg.

eleve eldönti a mondatbeli állítmány formáját, már akkor, amikor erről a tárgyról tudunk, s nem csak akkor, mikor a tárgy kimondására/leírására sor kerül. Ez az a szerkezeti kötöttség, ami a magyar nyelv tanulását nagyon megnehezíti, nevezetesen az, hogy a számos indoeurópai nyelvben megfigyelhető lazább szintaktikai szerkezetek helyett a magyar igen szigorú szintagmákkal és viszonylag laza, szubjektív szándék meghatározta szintagmák közötti sorrendekkel operál. A magyar mondatalkotás tanításának komplex nehézségeiről érzékletes és kiváló cikket írt Keresztes László,¹⁰ akinek megállapításait itt nem ismétlem meg. Csupán azt kell aláhúznom, hogy a magyar nyelvtanulás nehézségei között – be kell valljuk – az a körülmény is súlyos szerepet játszik, hogy a magyar mondat alapvetően új feladatot jelent a nyelvet tanulóknak: egyszerre kell többféle, idegen logika szerint működő szerkezetet és összefüggést fejben tartaniuk. S ami egyértelmű ebből az az, hogy a fej, a gondolkodás frissessége, a másság élvezete, az eltérő logika megértése és elfogadása nélkülözhetetlen a nyelvtanulásban. Némi iróniával úgy is fogalmazhatunk, hogy a szellemi frissesség megőrzésének egyik lehetséges záloga éppen a magyarhoz hasonlóan szerkezetükben alapvető különbségeket mutató nyelvek gyakorlásában és megtanulásában rejlik.

4. Összegezés

A magyar nyelv külföldön folyó tanulásának és tanításának segítéséhez az egyik legfontosabb belső, szakmai feltételt a nyelvoktatás pragmatikai tapasztalatainak összegzése, az ezen ismeretek alapján összeállított tananyagok és módszerek kidolgozása és alkalmazása jelenti. Nyilvánvaló, hogy egy-egy rendezvény, lektori konferencia vagy találkozó nem képes ezen rendkívül összetett téma minden vetületét átfogóan megvilágítani, ám a szervezeten és összehangoltan együttműködő intézmények időben egymás után is képesek körbejárni a legfontosabb feladatokat, s így remélhető, hogy az idő múltával kialakul egy olyasfajta „kánon”, amely a szó jó értelmében segíteni képes oktatóknak és tanulóknak egyaránt.

Most és itt csak érinteni és illusztrálni tudtam a német anyanyelvűek magyar nyelvtanulásának néhány, szembeötlő szervezésbeli/technikai és szerkezeti/tartalmi vonását. Reménykedem az évekkel ezelőtt Jyväskyläben megkezdett nemzetközi együttműködés folytatásában, s abban, hogy munkánk kézzelfogható eredményeket, hasznos könyveket is képes lesz előteremteni a nyelvoktatási gyakorlat hasznára.

¹⁰ László Keresztes: Die Probleme der Ungarisch lernenden Finnen. Hungarologische Beiträge Nr. 2. Jyväskylä 1994. 127–139.